

Régi csíki regösök

(Kivonat)

A regölés kereszténység előtti, pogány kori, termékenységet varázsoló rítus. Kelet-Európában máig ismert népszokás. A csíki regölésről eddig nem volt tudomásunk. A szerző levéltári kutatásai és könyvészeti vizsgálódásai során bukkant eddig ismeretlen, a csíki regölést bizonyító írásokra. A források bizonyossága szerint a 17. században és a következő évszázad elején Alcsíkon, mint a karácsony ünnepéhez, korábban pedig a téli napfordulóhoz kötődő rítus, közismert szokás volt, de lehet, hogy egész Csíkságban az. A regölést valószínű, hogy a 18. század során a betlehemezés váltotta fel.

I.

A regölés az egyik legnagyobb múltú magyar népszokás. Pogány kori termékenységvárázsló rítus, amely leginkább a téli napfordulóhoz kapcsolódott, de a kereszténység elterjedése után karácsony másodnapjához, Szent István vértanú ünnepéhez, sőt, úgy tűnik, magának Szent István királynak a napjához is kötődő néphagyomány lett. A középkorban széles körben ismert szokás volt.

“A regölés a télközépi szerencsekívánó köszöntés Kelet-Európában – mindenütt ismert szokásának magyar változata” írja DÖMÖTÖR Tekla a népszokásról.¹

A regösök házról-házra járó, köszöntőt, éneket mondó személyek voltak, Énekeikben, mondókáikban a mulattatásnak fontos szerep jutott. Hivatásos énekmondókként a középkorban

királyok, főurak multságain a regösök is feltűntek. 1552-ben, elítélően ugyan, HELTAI Gáspár is említi a regölést. “A mi Urunk Jézus Krisztusnak születésének napja után következik az ördögnek nagy ünnepe, a regélő hét... A sok duska itálnak, a sok regélésnek nincsen semmi vége”.²

A **reges**, **regös**, valamint a **regel**, **regöl** szócsalád vitatott eredetű. Az egyik felfogás úgy tartja, hogy ezek hangutánzó szókként keletkeztek, és a **rekeg** szó rokonságába tartoznak. E szavak eredetileg a regösök hangoskodására, zajongására, nyers előadásmódjára utalhattak.

Mások úgy vélik, hogy a magyar nyelvben a **reg** alapszó annak a finnugor kori, vagy uráli ősi örökséget képező szótőnek a származéka, amely a **révül** szónak is az alapja volt. A szó e magyarázat szerint összefügg a sámán (várázsló), a magyar táltos extázisát, átszellemülését jelző szóval. Sőt, olyan vélemény is van, hogy a regös a magyar sámánt jelölő egyik kifejezés lett volna.³

A népszokást a múlt században a Dunántúlon és a Székelyföldön, pontosabban Udvarhelyszék egyes falvaiban még ismerték, gyakorolták. A dunántúli regösök, gyermekek, legények legalább négy fős csoportokba szerveződve, nagy zajt csapva járták a falut, rázták a félelmetesen hangzó láncos botjaikat. Egyéb hangszereik: a köcsögduda, furulya, a regössíp voltak. Míg az udvarhelyszékiek 15-20 fős csapatban inkább a fiatal házasságokat köszöntötték, addig a dunántúli regösök főként a lányos házakat látogatták.⁴

A regösének legfontosabb része a termékenységvárázslás, amellyel a gazdának és háznépének bőséget, jó termést, termékenységet kívánnak. Ezt az éneket egy párosító rész követi. Ebben összeregölnek egy legényt és egy leányt.

Regöjjünk, regöjjünk a házi gazdának

Hat szép ökröt,

Hat szép ökröt.

——

Adjon az Úristen

Ennek a gazdának

Egy kis ólat, egy nagy disznót,

Alá meg száz malacot.

——

Hej, már kit adjunk?
A Jusztinnak adjuk,
HORVÁT Annát adjuk!
Haj, regő rejtem,
Regő rejtem!

A bevezetőben a szereplők előadják, hogy hosszú útról jönnek, nem rablók, hanem Isten követői, Szent István király szolgái. (Énekekben Szent István mártír és Szent István király alakja összerosódik!). A regősénekekben helyet kap, kaphat a csodafiúszarvasról szóló rész:

Homlokomon vagyok
Fölkelő fényes nap:
Oldalamon vagyok
Árdéli szép hold:
Jobb vesémen vannak
Az égi csillagok

Ez a kép a csodafiúszarvasról pogánykori motívum. A szarvas köztudottan az eurázsiai népek jó részénél a csillagos ég jelképe volt.

A gondolati egységeket, versszakokat a "Hej, regő rejtem", vagy a "Haj, regő rajta" ref-rén zárja.

A kutatók a varázsigének tartott mondatot úgy értelmezik, hogy annak jelentése eredetileg: "Varázssal varázsolom" vagy "révüléssel révülök", "révüléssel rejtezem". A sámán (táltos), amikor átszellemült, extázisba esett, akkor énekelte, kiabálta volna a varázsigét.

A két világháború között a karácsonyi ünnepkör szokásvilágában a Lápos menti Domokoson SZABÓ T. Attila a regölés "csökevényes maradványaira" bukkant. Ugyancsak a regölés szokásának a hagyatékából valónak tűnik az alsórákosi legénysereg néven ismert hagyomány, valamint a havadi hajnalozás is. Megállapítást nyert az is, hogy a hétfalusi csángók közismert férfitánca, a borica, a román călușar közeleli rokona, szintén a téli napfordulói természetességvarázslás ősi rítusának volt, lehetett sokáig a része. Hasonlóan a regölés rítusából örökölhették a lövétei betlehemesek sajátos pász-tortáncukat.

Moldvai, részben román eredetre vall a gyimesbükkiek és hidegségiek óévi "harsogtatása", köszöntője.

Az udvarhelyszéki Kénost leszámítva a Székelyföldön és szomszédságában tulajdonképpen a regölés hagyománya, a regősének eltűnt, kihalt vagy átalakult. Helyét talán a 17. század közepén – végén (?), vagy még inkább a 18. század folyamán a betlehemezés vette át. A környéken feltűnt legrégebbi betlehemes ének, 1750-1751-ből, a hétfalusi csángó vidékről való. A csíki betlehemezés szokásáról későn, csak a 19. század elejéről szerezhettünk tudomást.

Székelyföldön az egyetlen regősének, amely hozzánk térben a legközelebbi is, a kénosi.

Porka havak hulladoznak: de hó reme róma.
Nyúlak, rókák jáczadoznak. de hó reme róma.

—————
Bényomozók a faluba: de hó reme róma.
SÁNDOR Ferencz udvarába: de hó reme róma.

—————
Ott találánk rakot házat: de hó reme róma.
Abba látánk vatött ágyat: de hó reme róma.

—————
Abba fekszik jámbor gazda: de hó reme róma.
Belől fekszik gyenge hőgye: de hó reme róma.

—————
Közből fekszik páris gyermek: de hó reme róma.
Serkengeti apját, anyját: de hó reme róma.

—————
Kejj fel apám, kejj fel anyám: de hó reme róma.
Mett megjöttek a regesek: de hó reme róma.

—————
Régi törvény, nagy rött ökor: de hó reme róma.
Annak fele regeseké: de hó reme róma.

—————
Szarva teli sült perezcel: de hó reme róma.
Annak fele regösöké: de hó reme róma.

—————
Füle teli aprópénzzel: de hó reme róma.
A maradjon a gazdának: de hó reme róma.

—————
Kődökibe köből komló: de hó reme róma.
A maradjon az asszonnak: de hó reme róma.

—————
Fara teli magyaróval: de hó reme róma.
A maradjon gyermekeknek: de hó reme róma.

Bé ereszesz, jámbor gazda? de hó reme róma.
Ha nem ereszesz, se bánjuk: de hó reme róma.

—————
Kikötözzük az ajtódat: de hó reme róma.
Benn pisilel, benn kakálól: de hó reme róma.

Korszakos népköltészeti gyűjteményünkben a Vadrózsákban KRIZA János kisebb tanulmányban foglalkozik a kénosi regösök énekével. Ő tudta, hogy régen, a középkorban a regölés elterjedt szokás volt. Idézi HELTAI Gáspárt. De ismerte a Zala megyében fennmaradt regösénekeket is. Kénos akkori papjától, JAKAB Sándortól felvilágosítást kért a regölés helyi hagyományáról. Azonban a település idős emberei által adott szövegmagyarázatot legalább részben kétkedéssel kell fogadnunk. Úgy érzem, hogy az ének 9. szakaszától kezdve az énekesek tulajdonképpen a háziakkal mókáznak, vagy keményebben fogalmazva, gúnyolódnak. Különben az utolsó két versszak esetében a gúnyolódás, sőt a “fenyegetés” nyilvánvaló.

A kénosi regös csapatok által a “régi törvény” szerint a “nagy rőt ökröről” előadott dolgok, motívumok nem teljesen világosak. Amit az öregek elmondtak a “nagy rőt ökröről”, az lehet, legalább részben, belemagyarázás is. Olyan szokásról van szó, amely az idők folyamán módosulhatott.

A kénosi regöséneken végigvonuló “de hó reme róma” refrén pedig találos kérdés maradt mindmáig, nemcsak a nagyközönség, hanem a szakemberek számára is.

Bár a magyar néprajzkutatás sokat vizsgálta a regölés, a regösének kérdését, eldönteni mindmáig nem sikerült, hogy létezett-e vagy nem a honfoglalás előtt olyan ének a csodaszarvasról (vagy egyébről!), amelyet a téli napfordulón adtak elő. Az sincs kizárva, hogy a magyarságnál a mai hazájába való költözés után, az itt élő, és a szomszédos népek hatására alakult ki ez a mágikus rítus.⁶

A regösének rokonságának kérdése a magyar népzene erősen vitatott dolga. A kutatók szerint eurázsiai gyermekdalok, ráolvasó énekek, mondókák, a magyarral rokon északi népek ze-

néje, a hasonló tárgyú balkáni dallamok, középkori egyházi zene, valamint európai táncdallamok tartoznak a többé-kevésbé számba jöhető, szétágazó rokonságba.⁷

II.

A Csíkszeredai Állami Levéltárban Csíkszék 17. századi törvénykezési anyagában 4 peres irat a régi csíki regösökről tartalmaz figyelmet érdemlő adatokat.

a.

A legrégebb csíkszentgyörgyi, és az 1636. március 16.-i dátumot viseli. A jegyzőkönyv (protokollum) a csíkszentgyörgyi SIMON János ellen szóló tanúvallomásokot tartalmazza, amelyeket az ugyanoda való MÁRTON István kérésére rögzítettek. A 17. századi szövegek közlésekor pontot, vesszőt, kettőspontot az értelem kérte esetekben tettünk, néhány rövidítést kiegészítettünk, néhány szót pótolunk. Ez esetben kerek vagy szögletes zárójelt használunk. A regölésre vonatkozó részeket szövegűen igyekezzünk idézni. (Az idézett részekben a családnevek majuszkulás kiemelését kötetyszerkesztési szempontok indokolják. **Szerk. megj.**)

“3. (tanú): **ZATHA János**, de ead(em), pixidar(ius). J(uratus) F(assus) ... Tudom aztis, hogy FILEOP Thamast megh wereit, Z. Georgio(n), megjis Fizete. Aztjys latam ez **karacsonba**, ezel, /hogy/ az TOMPOS Andras kwttiat beteölte Faval, teobekkel egiut.

5. (tanú): **TANCZIOS pal**, de ead(em), pixidar(ius):... Tudom azt, hogy SIMON Janosek hozank ieöttek volt **Karaczin eyn**, hogy be nem ereztök, az Kutunkba fat hant volt, mi törvényhez akarok hini, nekünk megh Fizete, hogy ne perelliük, ket napi kazalással wegeze el.

6. (tanú): **ZATHA Georgy**, de ead(em), pixidar(ius): Tudom azt, hogy **regelü(n)k uala SIMON Janossal**, hogy ZAZ Georgyni, hogy be iutank egy raztoriat Fel veön, es az Feoldheöz ugy ütte, hogy el romlek, az kútbays uagy ketzer wete Fat, azt megys Fizete”.⁸

SIMON János, ZATHA György és ZATHA János Csíkszentgyörgyön 1634 és 1635

karácsonyán regöstársak voltak, lehettek. SIMON János az 1634-beli “viselt dolgai” okán TÁNCZOS Páléknak, hogy hibáját “lerója”, és hogy a büntetést elkerülje, 1635 nyarán kaszáltotta.

b.

A korabeli csíki regölésről a legtöbbet, de így sem eleget, a csíkcساتószegiek révén tudunk meg. A csatószegei LAKATOS Jeremiás kérésére PETKI István csíki főkapitány vizsgálatot rendelt el. A szentmártoni POTYÓ István deák és az ugyancsak szentmártoni BALÁZS Benedek által megejtett kihallgatás anyagából kiemeljük a minket érdeklő, tárgyunkhoz tartozó szövegrészeket. Az elmondottak 1640. év karácsonyának éjjelén történtek.

“1. Testis: **ERŐS Benedek**, alfalui primip(i)l(u)s. Annor(um) 16. Jur(atus) Fass(us) est: fatet(ur) hoc modo: Lattam az SIMO peter oduaran, hogy be **megitünk uala regelni**, LAKATOS Jeremias is uttanunk ieő vala, monda DEMETER Jannos (!) Jeremiasnak: ne iöi uttanunk, azon DEMETER Jannos üttni keszde Jeremiast. Jeremias monda: **en kereszt eneket mondok...**

2. Testis: **Miklos peter** de Cziato Szegh: Annor(um) 20... az CZIATO Miklos hazaban lattam, hogj DEMETER Jannos igen vttehatba az palcziaual (!) Jeremiast, az palcziaiat le bocziata, s monda: ki vtti Jeremiast, mertt ő en baratom, az öczieis, matte, az DEMETER Andras fia, igen vtte Jeremiast, oztan hatrab alla, az FVSTÖS Anna fiais vtte, az is hatrab alla, az KORODI gergeli fiais, pall igen vtte, azis hatrab alla, az pacziajat az hona ala foga, hogj ne lassak, Jeremias melle alla, hogj ne lassa Jeremias, kik verik, en azkor Jeremiasnak semi vttsegjtt ne(m) latta(m).

3. Testis: **MENYHARTT pal**, de ead(em), pedes pixidar(ius). Annor(um) 25... **Karaczion estin en hozam Jeőwenek** az FVSTÖS Anna Fiaj: Ferencc (!) s Miklos, többekkel egytt (!) mondan, hogj Jeremiast igen megh vertek:...

4. Testis: Simo peter: de ead(em), nobilis. Annor(um) 45. ... hallotam, hogj kerkedett

vele FVSTÖS Ferenccy, hogj Jeremiast ketzer igen vtte...

5. Testis: **MATTIAS** Görgy (!), Alfalui, FODOR Görgy Szolgaia. Annor(um) 18... Karaczion estin ualank az CZIATO Miklos hazanal, oda Jeőue Jeremiasis, az aztalnal ül uala. Vetekedik uala FVSTÖS Miklos Jeremiassal, FVSTÖS Ferencc az tvznel vl uala, fel kelle (!) oda mene, Jeremiast igen vtte...

6. Testis: **ERŐS Jannos** (!). Alfalui nobilis. Annor(um) 22... ut precedens ac (et?) plus: FVSTÖS Miklost en fogam megh, hogj Jeremiast ne banczia...

7. Testis: **ERŐS Ferencc fia Jannos**. Annor(um) 16... az CZIATO Miklos hazaban mikor tuszakodnak uala Jeremias (és) DARUAS Istuan...

8. Testis: **PATAKI Thamas**, DEMETER Andras hazaban lako. Annor(um) 16... ut precedens...

9. Testis: **NAGY Istuan**, PETER miklos Szolgaia. Annor(um) 25... **Reglunk uala karaczion estin** az CZIATO Miklos hazanal, lattam, hogj FVSTÖS Ferencc Jeremiast egy baltaual igen vtte, az öczieis Miklos igen vtte, DEMETER Jannosis igen vtte. Veteknelkült...

10. Testis: **JÁKO Istuan**, szentsimoni, az Nemzetes FARKAS Ferencc Vram iobagia. Annor(um) 40...

11. Testis: **OHLA Istuan(n)e**, Anna, Cziato Szeghi. Annor(um) 45... **Karaczion estin** az Szeretre menek CZIATO miklosni, lattam hogj Jeremias (és) DARUAS Istuan tuszakodnak...

12. Testis: **DARUAS Peter**, Cziato Szegy nobilis. Annor(um) 36... **Az en hazamnal** hallam, hogj kerekedik uala FVSTÖS ferencc, hogj Jeremiast kettSzer ualoba megh vtte, harmadzor ugj vtte boltual, hogy az ködmönibe bele ragadott uolt az balta: azt hallia, hogy Szabliaual iar uttanunk (!) de ha uttanunk Jeő az Szabliat el veszem töle, az niakatt (!) el rouom uele, az Szabliatt kette töröm, uagion vram, jöiön ki, pelerien (!) megh erte.

13. Testis: **DARVAS Peterne, Katalin**, Annor(um) 27...

14. Testis: **MADAR Andrasne, Orszolia** (!) de ead(em) darabant szemeli. Annor(um) 20...

15. Testis: **ERŐS** Bartalis, Alfalui nobilis. Annor(um) 20... **Karaczion estin reglunk uala** CZIATO Miklos hazanal, Jeremias oda Jwe megied magaua, ökis **regett monnak uala**, mondanak köszvllvunk, de nem tudom ki: ritoke, az uagi regett mondatok, monda Jeremias: hazud az, az ki azt mondgja, hogj mv **riunk**, mert mv **regett mondunk**, monda FVSTÖS ferenzc: ne haszuztasd az öcziemett, mertt megh hazuttatad KORODI Gergeljttis, azt eltvtrem, monda Jeremias: teszis hazuczcz (!) azon fel kelle FVSTÖS ferenzc: hazuczcz temagad, beczie (!) kurua fia, oda mene az asztalhoz, egj boltaua! igen vtte Jeremiast, monda Jeremias DARUAS Istuannak: roszc (!) ember uagi, hogi nem tamaczcz (!) mellettem, mertt atyafia uolnal, monda DARUAS Istuan: melletted tamadnek, ha Veteknelkült bantana ualaki, de mind te uagj az oka, azon egjbe kapanak, üstökbe menenek...

16. Testis: **PETER Andras** Cziato Szegi nobilis. Annor(um) 16... **Karaczion estyn reglünk uala**. CZIATO Miklosni menenk. Jeremias oda Jeöue töbekkel, az asztalhoz vlle, s monda: hazudnak azban, az kik azt mondgiak, monda FVSTÖS ferenzc: ne haszuztazcz (?) az öcözemett, azon fel kelle FVSTÖS ferenzc (!) az boltaua! hozza vtte..."⁹

LAKATOS Jeremiásnak az a mondata, hogy "én kereszt éneket mondok", továbbá az elhangzott kérdés, hogy "rítok-e avagy reget mondatok" esetleg valamilyen újítást, a regösének "megszelídítését", keresztényibb szöveggel való felruházását is jelentheti. A felfogásbeli, "stílusbeli" különbség is konfliktusforrás lehetett.

Forrásunk név szerint említ 16 regöst. Közülük négyen a LAKATOS Jeremiás csoportjába tartoztak. A többiek egy vagy két csapatot alkottak.

A regölők közül heten a lófők, ketten a gyalogosok kategóriájába tartoznak. Kettő jobbágy (esetleg zsellér?), 1 zsellér. A két szolgálja esetében társadalmi csoportjuk, amelybe tartoznak, nem ismert. Két legényről még ennyit sem

tudunk, ők valószínű, hogy katonai rendűek. A regölés nem osztotta meg társadalmi csoportok, rétegek szerint a falu fiataljait.

A meglévő adatokból arra lehet következtetni, hogy a regösök majdnem mindenkit meglátogattak, nem csupán a fiatal házasságokat. A többször is említett CSATÓ Miklósnak 1643-ban egy felnőtt és több kiskorú fia, DARVAS Péter gyalogkatonának ugyanakkor egy felnőtt és egy kistfia volt. Nem állapítható meg, hogy MADÁR András új házasa-e vagy nem. 1643-ban fogadott fia van. SIMÓ Péter lófőnek 1643-ban a két fia még kiskorú.¹⁰

A négy legfiatalabb regös (ERŐS Benedek, ERŐS János, PÉTER András, PATAKI András) 16, a legidősebb, NAGY István 25 éves.

MIKLÓS Péternek, a második számú tanúnak a vallomására kell kitérnünk, Durva tréfa formáját öltő alakoskodásuk legfőbb indítéka talán a versenytárs regös csapat félreállítására lehetett.

A LAKATOS Jeremiás megvertetésével végződő vetélkedésből nem zárható ki az ital szerepe sem. Bár erre nemigen történik világos utalás.

c.

A továbbiakban a kozmási BALÁZS Péternek MÁRTON János elleni panaszát idézzük. Alcsík törvényszékén a bányfalvi GÁBOR István terjesztette elő: "(-)... nem tudatik miokból ugimint (...) 1641 karaczion ejjn töb tarsaimmal edgiüt mentem volt hozzád **regleni**, és en kin marada(m) az ereszedbe(n) az **kalaczial**, te, I(nctus) oda Jeöwen engemet sine ulla Justa ratione megh fogal és 24 forint kezessegen bocziattal osztan el..."

MÁRTON János a prókátora, bányfalvi ISVÁN Péter segítségével így válaszol: "...en hozzam Jötenek uolt emberseges emberek **regleni**, mikor azok ot mulattak uolna emberseges(e)n hazamba(n), megh azok onna(n) el ne(m) menve(n) teöb emberseges emberek is erkesztenek, s azokis ugian **regleök uolta(n)ak**, igi mikor azok haz(a)m)ba be Jötenek uolna emberseges(n), az tobbi el Indulta(n)ak, es azok-

kal, én Gazda leve(n), kimenue(n), lattunk egi embert ot, az eöröksegeme(n) allani az ajto előtt, azokis kerdettek, s magamis kertem, ki vagi, de te ahoz egiet se(m) Szollottal, annak utanna oszta(n) megh fordulua(n), hogi az embereket el kesertem, megh akartam latni: ki legi, miért ne(m) tudhatta(m) mi szandekba(n) uagi, te pedig ezt czielekedzeted, s ezzel bünöse tetted magadot: ne(m) hogi szot attal uolna, hanem be mentel az ereszembe, s engemet, Gazdat, ki koczioltal, es Igi oszta(n) mas ajtomon be kerülue(n), azmint be mehettem ugi uitlelek be az haza(m)ba hogi megherczje(m), mi az oka czielekedeted(n)ek, montam oszta(n): miért czielekszed ezt, mert en ezert tegedet megh tartoztatlak. Igy oszta(n) az többi Iffiak, az kik ot uoltak, Szollani kezdenek, hogi kezese(n) el bocziaszalak, es ugi bocziatalak el...”

A törvényszéken BALÁZS Péter tanúi “referalliak hogi eö **reges tarsok** volt..., Kü(n) maradot volt az kalaczial”. Vagyis a felperes a regölés során összegyűjtött ajándékkal, “a kaláccsal” kinn maradt.¹¹

d.

A negyedik protokollum datálása nehezebb. A törvényszéken 1655. november 12.-i dátumot írtak rá. Az évszám nem egészen világos. A papiros rongált:

“1. (...?) **TAMAS** Szent symoni Nobillis, Annor(um) 16. (...?) napan PAIOR Janosnenit ualank mulatasban, egh atalag (...)...tunk uala eginhanian, hogi azt megh ihatok, fel alank, hogi (...)iunk, az mihalj András fia is ot leven, DOCZI Janos monda neki: Thamas vram boczustas el bennunket, nagio b uagi nalunknal, házas ember is uagi, biczustas Szepen, mert ha Szepen nem buczustacz, en hatba utlak, de cziak tréfa kepen monda. DUDAR Thamas megh haraguek raita, ki mene az ajton, mu annak utanna sokaig mulatánk ot, el annira, hogi DUDAR Thamas hasza mehetet uolna, le is feketet uolna, onnan mü, hogi el menenk, BENKES ferenczni **menenk regleni**, de eo nem bocziata be, onnan hogi ki iouenk az kapun, hat DUDAR Thamas, ESTERGAR ferencz az Kapu elot alnak, ketten

ket palcziaual, DOCZI Janosnak egik Kesiben (!) az **Szip** uala, masikba az palcziaia. DOCZI Janoshosz hosza utenek mind a ketten, hogi lata DOCZI János, hogi la akariak uthni, az **Sypiat** az kert touibe hanita, eo is maga oltalmaban utni keszde hosziaik...”

2. **CZEKE Istuan**, de ead(em). Nobilis. Annor(um) 18... (-) ... ut primus testis.

3. **HOLLO peter**, de ead(em), primipilus. Annor(um) 18...

4. **PAIOR Janosne, margit**, de ead(em). Nemzetes Vduarheljszeki, Bogoszi (!) FARKAS ferencz Vram jobagia. Annor(um) 40... Az én haszammal **mulatanak Szent Istuan napan** az VERES mihalj jobagi: DOCZI Janos es BENKES Janos tob emberseges Iffiakal egiut (egut?). DUDAR Thamas is ot uala kosztok (kosztek?), eo onnan az en haszamtol el mene, megh a tobi az utan kesen (keszen?) menenek el, DOCZI Janos buczustata el...¹²

Szűkszavú forrásunk alapján az 1655. évbéli Szent István király napjára valószínűsíthetjük a Csíkszentsimonon történeteket. A protokollum tévedésből az 1675-ös iratok között található, mert az 1655-ös évszámot 1675-nek nézték.

A tanúvallomásokot a csíkszentkirályi BORS Lukács és a csíkszentgyörgyi CSÍSZÉR Ferenc jelenlétében rögzítették, de nem datálták. A protokollum hátlapjára az alsócsíki törvényszéken az 1655. november 12.-i dátumot írták. Ebből arra következtetünk, hogy a tanúságtevők nem karácsony másodnapját, Szent István vértanú ünnepét, hanem Szent István király napját említették.

Azt feltételezzük tehát, hogy augusztus 20., Szent István király napja is regösnapnak számított, ugyanis ha a karácsonykor történetekért kerültek volna a szereplők Alcsíkszék bírái elé, akkor nem 1655 novemberében, hanem már korábban sor került volna ügyük tárgyalására.

Figyelmet érdemel az az adat is, hogy az egyik regölőnek, DÓCZI Jánosnak hangszere, sípja volt.

A regösök erőszakossága, durva tréfái miatt nem egyszer előfordult, hogy nem fogadták

őket. De gátat szabhattak az egyes családok anyagi lehetőségei is. Nem engedhették meg maguknak a regölők fogadását, megvendéglését.

Az énekmondók szilajságát, szertelenkedését kiválthatta a regölés során elfogyasztott ital.

Az elősorolt levéltári emlékek, valamint az újabban nyomdafestéket látott, alább idézendő írott forrás alapján állítható, hogy a 17. században, a 18. század elején, vagy annak az első felében is Alcsíkon a regölés általánosan ismert népszokás volt, sőt joggal feltételezhető, hogy az egész Csíkban az.

SÁVAI János az 1997-ben kiadott munkájában a csíkszentkirályi Megyebírói könyvből idéz: “Mínthogy az **Reglés, Apró Szentekezés és Vize Vető (!) hetfőn** való Vize vetés miatt láttatik következni **Isten ellen és felebaráti ellen** való sok rendtelenség, **végeze a tellyes megye**, hogy ennek utána az a **Karácson innepiben** eddig usualt **Reglés, Apró Szentek** napján való ifjaknak és másoknak egybe gyülekezett alkalmatossággal való házalás, **Vize Vető (!) hetfőn** való hasonló, rendetlen **házalás, részegeskedés tiltassék**” határozott a csíkszentkirályi teljes megyegyűlés, vagy egyházi teljes falugyűlés 1716. január 15-én, aki pedig vétene ellene azt szigorúan büntessék meg. SÁVAI János könyve újabb, meglepő adatokat tartalmaz más népszokások mellett a csíki regölés továbbéléséről. Ebben az esetben nem egy különös, közösségellenes tettet büntetnek meg Csíkszentkirályon, hanem a község teljes férfigyülekezete tiltja meg a népszokások gyakorlását – és pedig a karácsony ünnepén szokásos regölést, december 28-án az ugyancsak a karácsonyi ünnepkörhöz tartozó aprószentekelését, házaló vesszőzést, valamint a húsvét hétfőjén gyakorolt vízbevetést. Ugyanis a csoportosan házaló fiúk az ital hatására “pogány módon” nem egy ízben vad, durva “tréfát” űztek, szilaj, sőt barbár megnyilvánulásaik voltak. Emiatt üzenhetett hadat, egyebek között, az ilyen népszokásoknak az egyház és a társadalom jó része. Valószínű emiatt kellett tehát eltűnnie Csíkban a 18. században a regölésnek. Megszakadt itt is egy nagy múltú tradíció. A csíki regösének pe-

dig nyomtalanul eltűnt. Helyébe a 18. század folyamán egy civilizáltabb, keresztényibb népi játék lépett, a betlehemezés. Azonban ez sem nélkülözötte az italozás kiváltotta “excessusokat”, amint azt egy 1810-es datálású írásból megtudjuk.

Fenti adatainkkal letűnt idők örökre elnémult szóbeli költészetéről adtunk hírt.¹³

Jegyzet

1. BALASSA Iván – ORTUTAY Gyula: **Magyar néprajz**. Budapest, 1982. 620. old.; **Magyar néprajz. V. k. Népköltészet**. Bp., 1988. 570, 573. old.
2. BALASSA Iván – ORTUTAY Gyula: **Lm**. 620-621. old.; **A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára**. III. k. Bp., 1976. 365. old.; **Magyar Néprajzi Lexikon**. IV. k. Bp., 1987. 329-330. old.; **Magyar néprajz**. V. k. Bp., 1988. 572-573. old.
3. **A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára**. III. k. 365-366. old.; **Magyar Néprajzi Lexikon**. IV. k. 329, 330. old.
4. BALASSA Iván – ORTUTAY Gyula: **Lm**. 620-621. old.; DIÓSZEGI Vilmos: **A pogány magyarok hitvilága**. Bp., 1978. 125-127. old.; **Magyar Néprajzi Lexikon**. IV. k. 329-331. old.; **Magyar néprajz**. V. k. 574. old. A **kénosi** (Udvarhelyszék) regösöknek nincsen hangszerük
5. BALASSA Iván – ORTUTAY Gyula: **Lm**. 621. old.; DIÓSZEGI Vilmos: **Lm**. 124-127. old.; KRIZA János: **Vadrózsák**. Kv. 1863. 121-122, 532-534. old. Reprint kiadás. Bp. 1987.; KRIZA János: **Vadrózsák**. Buk. 1975. 143-144, 471-473. old. FARAGÓ József gondozásában adták ki; **Magyar néprajz**. 574. old.; **Népismereti dolgozatok**. Buk. 1978. 232-277. old.; **Népismereti dolgozatok**. Buk. 1980. 191-202. old. Nemesak “a pogány rítust előadó kénosiak, mint az énekiükben mondják, kötözték be az ajtóját annak a gazdának, aki nem bocsátotta be őket, hanem a gymesfelsőlöki betlehemezések is a két világháború közt hasonló módon jártak el: egyebek között az udvaron található szánakkal, rágóbojtokkal (az állatoknak hozott zöld, fiatal fenyőággal) rakták tele a régi csángós ház előterét, odakötötték az udvaron láncon lévő kutyát is. A csíkisépívtől “Compania parancsolat. könyvben” pedig az 1810. december 19.-i dátummal a következőket jegyezték be: “2. Tudtára adatik minden Embernek, hogy a következő karátsonkor nem szabad lézsen Bötlehemet készíteni, a Compania comandó nem kar tudni róla, mivel az által nagy excessusok (durvaságok) következnek a falukon. Csíki Székely Múzeum, Szépvízi kéziratos parancsolat könyv. 6636. sz. 1810-1829. 2-3. old.
6. CS. BOGÁCS Dénes: **Háromszéki oklevélszójegyzék**. Kv. 1943. Kár, hogy a szerző oklevéltára összeállításakor olyan szavakat, fogalmakat, mint iskola, iskolamester, kántor, lakodalom, pap, plébános, prédikátor, regösök stb. nem vett be a vizsgálati körébe.
7. SZABÓ T. Attila: **Nép és nyelv**. IV. k. Buk. 1980. 362-380. old.; **Magyar Néprajzi Lexikon**. IV. k., 331-332. old.
8. Csíkszeredai Állami Levéltár. Csíkszék iratai: 27/4-es számú iratesemő. Protokollumok. 1636-1637-es évek. A többi vallomást, mivel SIMON János egyeb “viselt dolgairól” szólnak, kihagytam.
- Z: Georgy – Csíkszentgyörgy
- ZAZ Georgyni – SZÁSZ Györgyni
- de eadem – ugyanonnan való
- pedes pixidarius – a székely gyalogkatonára latin megnevezése, darabont
- juratus, fassus est – esküt, vallomást tevő személy
- rajtorja – lajtorja, létra
9. Csíkszeredai Állami Levéltár. Csíkszék iratai: 27/7-es számú iratesemő. Protokollumok. 1641-es év.
- testis – tanú
- Alfalu – Csatószeg egyik régi neve, a másik neve Egyházásfalú volt.
- annorum 20 – 20 éves
- primipilus – lófő, a székely lovaskatonára latin neve

- nobilis – itt lófő nemes
- ut precedens – mint az előző tanú
- pelerin – helyesen: pereljen (tollhíba!)

10. Az összehasonlító adatokat az 1643-as székely katonai összeírásból, lustrából vettük. Eredetije a Magyar Országos Levéltárban. Másolata a Csíki Székely Múzeumban. A "karácsony estin, karácsony éjin" kifejezés karácsony első és második napja közötti estére, éjjelre vonatkozó kifejezés. Ez volt általában a regölés ideje. A kénosi idős regösök is így tudták.

11. Csíkszeredai Állami Levéltár. Csíkszék iratai: 27/8-as számú iratcsomó. Protokollumok. 1642-es év. A "sine ulla Justa ratione" – "minden igaz ok nélkül, semmi okadás nélkül", írják magyar változatokban.

- actor – felperes

- inctus – alperes

12. Csíkszeredai Állami Levéltár. Csíkszék iratai. 27/20-as számú iratcsomó. Protokollumok. 1673-79-es évek.

BORS Lukács nevével 1656 után, a CSISZÉR Ferencével 1659-et követően nem találkoztam. Még szóba került BORS Lukács neve 1673-ban: "Szentkirályi BORS Istvan mint litigal Nehai BORS Lukács uram Relictajaval". Alcsíkszék iratai. 29/28/1673/403. old. Vagyis BORS Lukács 1673-ban már nem élt. A legények egy átalag, vagyis egy kisebb hordó italt, a legvalószínűbb, hogy sört vásároltak és ittak meg. A szövegekzőléskor is jeleztük: a levél rongált. Innen is a pontatlanság.

13. SÁVAI János: **Missziók, mesterek, licenciátusok**. Szeged, 1997. 136, 137, 138, 256. old. Igen értékes egyház- és művelődéstörténeti munka. A szerző az 1672-es évvel kezdődő csíkszentkirályi Megyebírói könyvet tanulmányozhatta át. 1717-ben az erdélyi katolikus egyház Csíksomlyón tartott gyűlésén vélhetően a sok szilaj megnyilvánulás miatt a hűsvéti vízbevetést mint "pogány szokást" megtiltotta. Ugyancsak SÁVAI János a 18. század közepe tájáról Felső-Háromszéken létező népszokásokról, a guzsalyas táncról, turkásokról, maszcurásokról tesz említést. A két utóbbi esetében román hatás is feltételezhető.

Csíkszereda, 1997. június 20.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve a közlésbelieket is, kötet szerkesztési szempontok indokolják. **Szerk. megj.**)

Obiceiul vechi al colindatului în

Ciuc

(Rezumat)

Colindatul este un rit păgân de magie pentru a asigura fertilitatea și belșugul, care nu a dispărut nici în timpul creștinismului. Ca obicei popular este cunoscut în întreaga Europa Răsăriteană. Despre obiceiul colindatului (regölés) la secuii din Ciuc până acum nu se știa nimic. Izvoarele scrise, recent descoperite dovedesc că în Ciucul Inferior, dar probabil în întregul Ciuc, colindatul legat de sărbătorile de crăciun, iar mai înainte de solștițiul de iarnă, era un obicei practicat în cursul secolului al XVII-lea și la începutul celui următor. Ritul păgân al colindatului a fost înlocuit, probabil în cursul secolului al XVIII-lea, cu o altă formă de manifestare, numită "betlehemezés".

Ancient Minstrels at Christmas Time in Csík

(Abstract)

„Regölés” is an ancient Hungarian folk custom dating from the period preceding Christianity, when it used to be a fertility rite. In Eastern Europe it is a still well-known folk custom. Until now we had no information about this custom in Csík. The author found unknown writings telling about this tradition in Csík during his studies in the archives. According to the sources, during the 17th century and at the beginning of the next one, in Alcsík it was a well-known custom connected to the celebration of Christmas, and earlier to the winter solstice, but it is possible that this belief was common all over Csík. It is probable that the „regölés” was replaced by the „betlehemezés” (Nativity play) in the 18th century.